

İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi*

Habib Celeleddin KARTAL

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,
kartalhabib19@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-8449-7445

Prof.Dr. Özcan GÜNGÖR

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
ogungor@ybu.edu.tr
ORCID:0000-0002-0775-023X

Öz

Bu makalede, İbn Haldun'un mağlup toplumun tepkileri ile ilgili görüşleri temelinde, güç mücadelesine giren toplumlar arasında mücadeleyi kazanmanın ve kaybetmenin her iki toplum açısından ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınmaktadır. Galip ve mağlupun tarih içindeki sürekli değişimi ile güç kavramının bizzat kendisi arasında ilişki kurulmuştur. Gücün süreç içerisindeki sürekli değişiminin, güçlüyü de değiştirdiği ifade edilmiştir. Tarih boyunca hemen her sırada devam eden güç mücadelesinin bir sonucu olarak "galip ve mağlup" diye adlandırılan iki farklı toplum ortaya çıkmıştır. Güce bağlı olarak ortaya çıkan bu ikili yapı aynı şekilde yine gücün bir ürünü olan "Güç Yanılgısı" olgusundan da etkilenmiştir. Böylece tarih; güç mücadelesi, güç dönüşümü ve güç yanılgısı üçlüsünün tekrar ettiği bir sahne haline gelmiştir. İbn Haldun'a göre tarih boyunca var olan güç mücadelesi sürecinde mağlup toplum üç tür tepki geliştirmektedir. Mücadelenin mağlubu ya güçlünün kemal

* **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Habib Celeleddin Kartal).

Geliş/Received: 11 Aralık/December 2022 | **Kabul/Accepted:** 5 Mart/March 2023 | **Yayın/Published:** 20 Mart/March 2023

Atıf/Cite as: Habib Celeleddin Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi", Danisname 6 (Mart/March 2023), 3-24
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7753192>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

mertebesinde olduğuna inanıp nefsinin aldanışı sonucu güce hizmet etmekte ya mağlubiyetinin sebebini güçlünün kültür ve diniyle açıklamakta ya da mağlubiyetin ortaya çıkardığı miskinlik ve öğrenilmiş çaresizlikle her konuda mücadele etmeyi bırakmaktadır. Bu durumun, güç mücadelesine girecek her bir devletin mağlup olmayı da göze alarak yeniden doğuşu hangi noktaya dayandırması ve kurtuluş çözümleri konusunda nasıl bir metot izlemesi gerektiği konusunda önemli bir kriter olduğu görülmektedir. Çalışmada, makro bağlamda dolaylı gözlem yapılarak ulaşılabilen miktarda kaynak taranıp incelenerek problem analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Güç Mücadelesi, İbn Haldun, Güç Yanılgısı, Kültür.

In Ibn Khaldun's Victor and Defeated Dichotomy The Analysis of The Power Relation

Abstract

In this article, consequences of the winning and losing the struggle between the societies that entered the power struggle are discussed for both societies based on Ibn Khaldun's opinions on the reactions of the defeated society. The constant change of victor and defeated in history is related to the concept of power itself. It is stated that the constant change of power in the process also changes the powerful. As a result of the power struggle that has been progressing in almost every century throughout history, two different societies called "victor and defeated" have emerged. This dual structure that emerged based on power, has also been affected by the phenomenon of "power delusion", another product of power. In this way, the history has become a scene where the trio of power struggle, power transformation and power delusion are repeated. According to Ibn Khaldun, the defeated society develops three types of reactions under the power struggle that has existed throughout history. The defeated either believes that the power holder has reached the perfection and serves the power because of his deception of soul or explains the reason of his defeat with the culture and religion of the power holder. As a third option he gives up -throws in the towel- on everything with the laziness and learned helplessness revealed by the defeat. It is seen that this situation is an important criterion about each state, which will battle for power struggle, taking the risk of being defeated, how to base the rebirth on what point and what method should be followed for the key of liberty. In this article, the problem is analyzed by making indirect observations in the macro context, scanning and examining a sufficient number of resources.

Keywords: The Sociology of Religion, The Power Struggle, Ibn Khaldun, Power Delusion, Culture.

Summary

In this article the change in the meaning of power is discussed over its feature as play dough by time, conditions, context, power tools and sources rather than the effort to make a definition accepted by everyone. Because everyone holding that power has emerged with a new power tool and source. Words have been reconstructed, and the new culture has spread in geographies dominated by the power holder.

As a result of the power struggle that has been progressing in almost every

Kartal, In Ibn Khaldun's Victor and Defeated Dichotomy The Analysis of The Power Relation

century throughout history, two different societies called "victor and defeated" have emerged. This dual structure which is emerged based on power, has also been affected by the phenomenon of "power delusion", another product of power. In this study, it is aimed to evaluate the "social perceptions and efforts to explain the reason for backwardness" of Islamic societies in the last two centuries from the perspective of the concept of power delusion.

According to Ibn Khaldun, the defeated society develops three types of reactions. These reactions cause the defeated society to become a mirror cultured society, accelerate its extinction, and cause the defeated society to explain its salvation for socio-cultural and religious reasons. "The power delusion" has an effect of changing and transforming both societies, both defeated and victorious. In this sense, the "power delusion" theory says that current power holders will get old and even disappear when the time comes. This situation is like being aware that an apple, which looks very beautiful and magnificent with its color, smell and taste, will one day rot due to the worm inside. From the past to the present as if it were a vicious circle, when the power holder puts himself in the center, makes himself subject and does not realize the phenomenon of power, in other words, when it bases its victory on perceptual reasons, his opponents take the power again and give birth to a new power. Therefore, while the defeated society is placed at the center, the concept of "power delusion" is also discussed in terms of the victorious society. In this context, a circle between the victor and the defeated is mentioned around the power phenomenon, in the research. Like the silkworm disappears in the web it has knitted, the victor affected by his power and the defeated that cannot see factual reasons become history due to the presence and absence of power over time.

As the delusion of power emerged in both states that battled for power struggle had great effects on the religious and cultural elements of the society, the points which the defeated society was most affected by were also religion and culture. In this study, it has been indicated that the dominance and prevalence of any culture actually stems from the culture of power rather than the power of the culter?

On the other hand, this research is an attempt to explain the defeated reactions emerged at the end of the power struggle by categorizing them according to the content of the reaction. Defeated reactions named under three headings as psychological, sociological and psycho-social and cultural tried to be materialized with historical examples and explanations. While doing this, sufficient resources were scanned and analyzed with the document analysis method.

Giriş

Güç mücadelesi insan toplumlarının ilk zamanlarından beri var olmuştur. Savaşlarla geçen tarihi verilerin çokluğuna bakarak toplumların kaydedilmemiş, bilinmeyen zamanlarda ve yerlerde de güç mücadelesine girmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Bir diğer gerçek ise, bu mücadelenin ilişkiye giren iki toplum ya da devleti veya daha fazla ilişkiyi çağrıştırmasıdır. Hiç kuşkusuz psikolojik anlamda bireyin kendisiyle mücadele sürecinden bahsedilse de (örneğin

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

tasavvuf literatüründe nefis ile mücadele gibi) güç mücadelesi hemen her durumda farklı toplumlar, topluluklar, devletler ve yapılar arasında bir ilişki olmadan, tek başına bir toplumun mücadelesi olarak kullanılmamaktadır. Yani mücadeleden bahsedilebilmesi için ilişkişel bir sürecin olması gerekmektedir.

Bu bakımdan güç mücadelesi, mücadele öncesinde tarafların kendilerini eşit pozisyonda gördüğü yani her toplumun kendisinin yeneceği varsayımı ile savaşa girdiği bir süreç iken, mücadele sonunda ise toplumları farklı iki toplum şeklinde tanımlayan bir özelliğe sahiptir. Toplumlardan biri kazanan taraf yani "galip" diğeri ise kaybeden taraf yani "mağlup" diye adlandırılmaktadır. Böylece yeni süreç yeni inşa sürecini, yeni tanımlamaları, sert dönüşümleri, toplumsal değışmeleri ve olumlu ya da olumsuz algılarla kurtuluşçu çözümleri barındıran bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın konusu İbn Haldun'un dikotomisi temelinde, güç mücadelesine giren toplumlar arasında mücadeleyi kazanmanın ve kaybetmenin her iki toplum açısından ortaya çıkardığı sonuçlar olacaktır.

Ünlü Sosyolog İbn Haldun'un ele aldığı güç mücadelesi teorisi yani bilinen adlandırmayla galip-mağlup arasındaki *Taklid Teorisi*,¹ mücadele sonrasında süreci ele almaktadır. Ortaya çıkan sürecin, toplumlar tarafından fark edilmediğinde bir yasa gibi tekrarlanan durumları oluşturması, İbn Haldun'un teorisine zemin hazırlayan temeli oluşturmaktadır. Çünkü tarihin farklı dönemlerinde güç mücadelesine katılan tarafların, mücadele sonunda birbirlerine nasıl davranacaklarına dair yöntemleri nerdeyse günümüzde dahi değışmemiştir. Kazanan taraf kaybeden taraf üzerinde her alanda (ekonomi-eğitim-kültür-din-toplumsal yaşam-teknoloji-askeriye vb.) ve sayısız manipülasyon uygulamaları, kaybeden tarafın kurtuluşçu yaklaşımları daha fazla kendine dönük ve kazanana özenme şeklinde olmaktadır. Bu yüzden bu çalışma mağlup toplumların olumsuz kendilik algılarının ve kurtuluşçu çözümlerindeki başarısızlığın, güç mücadelesinden ayrı okunması sebebiyle olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Yine çalışmanın diğeri bir amacı mağlup toplumların ürettikleri tepkiler ve buna bağlı olarak gösterdikleri reaksiyonun psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla süreçsel analizini yapmaktır. Böylece İslam dünyası neden geri kaldı sorusuna verilen cevaplardan hareketle Müslümanların kendilik algısının güç mücadelesinde galip-mağlup dikotomisi içinde

¹ Süleyman Uludağ, *İbn Haldun Mukaddime* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 360-362. Taklid teorisi, İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinde güç mücadelesine bağlı olarak ortaya çıkan mağlup sınıfın mağlubiyetten kaynaklı olarak gösterdiği davranış ve tutumlarını ifade etmektedir.

anlaşılması nasıldır sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

Tarihin farklı dönemlerinden örnek verirken tarih biliminden yararlanmanın kaçınılmazlığı ve gücün uluslararası ilişkileri doğrudan ilgilendiren yanı sebebiyle bu makalede, makro bağlamda dolaylı gözlem yapılarak yeteri miktarda kaynak taranıp incelenerek problem analiz edilmeye çalışılmıştır. Konu açıklayıcı perspektiften karşılaştırma, analiz ve nihayet anlamlandırma çerçevesi dâhilinde Müslüman toplumların son yüzyıllardaki sorunları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

1. Güç Kavramı

Güç olgusunun insanlıkla eş olarak tarihin en eski olgularından biri olduğu ifade edilmektedir.² Yani bu olgu etrafında gelişen konular tarihin her döneminde varlığını sürdürdüğü gibi günümüzde de sürdürmeye devam etmektedir. Hülasa yüzyıllık dilimler içerisinde güç mücadelesinin olmadığı bir döneme rastlanmamaktadır. Hatta bu yüzyıllık dilimlerin neredeyse tamamına yakınının savaşla geçmiş olması,³ tarihin "güç mücadeleleri süreci" demek olduğu anlamına gelmektedir.

İnsanlık tarihi bir güç savaşı tarihi olduğuna göre güç kavramının da insanla, insanlarla ilişkili bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin ya da toplumun gücünden bahsedebilmek ancak diğer birey ve toplumlar var olduğunda söz konusu olmaktadır.⁴ Bu şekilde "güç farkı olgusu" iki ayrı toplum arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran bir olgu olmaktadır.⁵

Güçlü olan, diğer birey ve topluma istediğini yaptırabilme kudretine sahip olduğu için, güç olgusu da birey ve toplum bazında çok değerli bir araç olarak görülmüştür. Böylece güç kavramı günümüze kadar ona sahip olanların özelliğine göre hem yıkıcı hem de yapıcı anlamlar kazanmıştır. Yapıcı ya da yıkıcı etkinin ele geçirilmesinin ne kadar önemli olduğunu bilen her devlet ve toplum gücün bu etkisini ele geçirmek için mücadelelere girmiştir.

Her dönemde gücü ele geçirenlerin etkisiyle güç olgusu konusundaki tanımlar da değişikliğe uğramıştır. Bu şekilde koşullar, zaman, bağlam, yeni güç araçlarının ortaya çıkması ve psikolojik etkilerle güç kavramının da

² Anes Hassan Hameed, "The Problems Of Power's Definitions International Relations", ANKA-SAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi 2, no. 2 (2018): 219-248.

³ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", Uluslararası İlişkiler Dergisi 4, no. 14 (2007): 18.

⁴ Hazerfen Gültekin, "Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Kavramı", (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2015), 17.

⁵ Nurcan Kemikçiran, "Güç Mesafesi Yüksekse Eşitsizlik mi İstenir", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 70, no. 2 (2015) :317-344.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

anlamında değişiklikler ortaya çıkmıştır.⁶ Kavram bir taraftan farklı boyutları içeren⁷ bir taraftan da “ele avuca sığmaz” bir kavram olma özelliğine bürünmüştür.⁸ Nihayetinde bu kavramın anlamı belirsizleşmiş ve farklı tanımları ortaya çıkmıştır.⁹ Gücün anlamındaki bu belirsizlik onu ele alan Nye gibi araştırmacıların da bu kavram hakkında benzetmeler yapmasına neden olmuştur. Öyle ki artık güç hava gibi ele avuca sığmaz, sınırı olmayan ve hatta aşk gibi sadece tecrübe edildiğinde anlaşılabilir bir şeye benzetilmiştir.¹⁰ Gücün her ele alanın farklı bakışına imkân veren bu özelliğe kavuşması “farklı güç yaklaşımlarının” ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Realist, Neo-Realist, Liberalist, Concructivist, İdealist gibi değişik güç yaklaşımları bu şekilde doğmuştur.¹¹ Gücün niye ortaya çıktığı sorusuna “Realistler insan doğasını” kaynak gösterirken, Neo- Realistler dünyanın bütününde var olan ve toplumları ister istemez güvenlik kaygısına iten “kaos ortamını” kaynak göstermişlerdir.¹² Hülasa sosyal bilimlerde olguları tanımlamada karşılaşılan zorluklarda olduğu gibi “güç nedir?” sorusunu cevaplamada da zorluklar ortaya çıkmıştır.

“Gücün ne anlama geldiği konusunda bir uzlaşa sağlanamaması” güç kavramının tanımı konusundaki tek uzlaşa noktasıdır. Çünkü gücün hemen her şeyi içine alan geniş bir tanımı sınırlarının kaybolmasına, net ve basit bir tanımı ise içerik kaybı yaşamasına neden olmaktadır.¹³ Bu durum gücün herkes tarafından onaylanan bir tanımını da zorlaştırmaktadır. O halde güç kavramının geniş ya da dar bir tanımını yapmaktan ziyade ele alınan konuyla bağlantılı tanımını yapmak ve gücün anlamındaki kayganlığa dikkat çekmek yeterli olacaktır.

Güç kavramındaki “oyun hamuru gibi şekil alan özelliği” dikkate almayan açıklamalar, teorik olarak basit hale gelirken güçle bağlantılı

⁶ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, no. 3 (2008): 113-144.

⁷ Sezgin Kaya ve Agil Mammadzade, “Çin’in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında Analizi”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 2, no. 1 (2019): 37-55.

⁸ Peter Bachrach and Morton S Baratz, “Two Faces Of Power”, *The American Political Science Review* 56, no. 4 (1962): 947-952.

⁹ Necmi Gürsakal, *Küreselleşme Teknoloji Ağlar ve Güç* (Bursa: Dora Basım-Dağıtım Ltd. Şti,2018), 157-159.

¹⁰ Joseph S Nye, *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarımın Araçları*, çev. Reyhan İnan Aydın (Ankara: BB101 Yayınları, 2017), 19-24.

¹¹ Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağlımlılık”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no. 4 (2004): 59-79.

¹² Mehmet Şahin, *Din-Dış Politika İlişkisi Örneği* (Ankara: Barış Kitap, 2016) 70-78.

¹³ Kadir Sancak, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 33.

Kartal, In Ibn Khaldun's Victor and Defeated Dichotomy The Analysis of The Power Relation

“otorite, baskı, etki, şiddet” kavramları gücün yerine kullanılmaktadır.¹⁴ Farklı kelimelerin kendi anlamı dışında başka kelimeler yerine kullanılması doğru analiz yapmayı güçleştirse de paradoksal bir şekilde böyle bir durum, güç mücadelesinin de sonuçlarından biridir.

Güç unsur ve kaynaklarının da dinamik ve değişken özelliği,¹⁵ güç kavramı etrafında ele alınan sorunlara ve güç tanımlamalarına etki etmektedir.¹⁶ O halde gücü ele alırken onun kaygan bir anlamının olması, değişen durumlara göre değişmesi, üzerinde herkes tarafından uzlaşa sağlanan bir anlamının olmaması, yeni güç araç ve kaynaklarına göre değişen dinamik bir yapıya sahip olması gibi özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir.

İngilizce, Fransızca, Latince kökene dayanan güç kavramı,¹⁷ Romalılar tarafından “etkileme yetenek ve potansiyeli” anlamında kullanılmıştır.¹⁸ Bu anlamın gücün en temel anlamı olduğunu söylemek mümkündür. Fakat kelime anlamıyla gücün “potansiyel güce” vurgu yaptığı görülmektedir.

Diğer taraftan güç “bir sosyal ilişkide başkalarının karşı koyma ve baskılarına karşın bireyin iradesini kullanmaya devam edip hedefe ulaşmak için ihtiyaç duyulan tüm araçları kullanarak sonuca ulaşma kapasitesi” olarak da tarif edilmiştir. Bu tanımlar gücün hem bir sosyal ilişkide ortaya çıkan yanını vurgulamakta hem de sonucu, aracı ve kapasiteyi vurgulamaktadır.¹⁹

Gücü elde edilen sonuca ya da sahip olunan güç araçlarına göre açıklamaya çalışan tanımlar, gerçekte birçok değişkeni gölgede bıraktığı için objektif verileri daha az mümkün kılmaktadır. Çünkü sonuca göre yapılan “güçlü” olma durumu geçmişe dönük hikâyeler üretmeye neden olurken, sahip olunan güç araçları da her zaman güçlü olmaya yetmemekte hatta güç araçlarına sahip olunması devletleri yıkıma sürükleyebilmektedir. Zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasına rağmen güçlü olmayan ve başı deritten kurtulmayan ülkeler bunun örneğini oluşturmaktadır. Bu yüzden güç kavramını tarif ederken yine gücün; “kontrolünün sağlanması” şartıyla güce

¹⁴ Zeliha Sağlam, “Güç Kavramı ve Ortadoğu’da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması”, erişim: 10.09.2018, https://insamer.com/tr/guc-kavrami-ve-ortadoguda-degisen-dengeler-uzerinden-guc-okumasi_43.html.

¹⁵ Sabahat Bayrak, “Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi-II”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 6, no. 1 (2001): 23-42.

¹⁶ Sancak, *Uluslararası İlişkilerde Güç*, 41.

¹⁷ Volkan Öngel ve Gülşah Gençler Çelik, *Sosyal Bilimler Perspektifinde Güç-II*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 3-205.

¹⁸ Sancak, *Uluslararası İlişkilerde Güç*, 34.

¹⁹ Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç”, 116.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

dönüşebileceğini ve güç diye adlandırılabileceğini dikkate almak gerekmektedir.

Hangi güç aracının ne zaman güçlüyü yaratacağı konusu da gücün zamana bağlı olarak ortaya çıkan özelliğini yansıtmaktadır. Petrolün İlk ve Orta Çağda Uranyumun da nükleer çağdan önce pek bir önemi yoktur. Yüzyıllar içinde teknolojik gelişmeler gücün araç ve kaynaklarında da değişmeye neden olmuştur.²⁰ Hatta sahip olunan güç araçları ve kaynaklarına bağlı olarak devletlerin isminde de farklılıklar olmuştur. Süper güç, hiper güç, bölgesel güç, orta boy güç vs. gibi tanımlar bunun kanıtıdır. Gücün zaman, zemin, şartlar, bağlam, araç ve kaynaklara göre değişen bu özelliği aynı zamanda güç ekseninde birçok yeni adlandırmanın inşa edilmesini sağlayarak analizleri mümkün kılmıştır. Sert güç, yumuşak güç, akıllı güç, panoptik güç, keskin güç gibi güç üzerine inşa edilen birçok tanım, problemleri anlamada ve strateji üretmede kolaylık sağlamıştır.²¹

Bir güç mücadelesinde ekonomik unsurlar ve asker ya da askeri teknoloji kullanılıyorsa bu, "sert güç"²² ikna, cezbetme, reklam kullanılıyorsa "yumuşak güç"²³ eğer sert ve yumuşak güç unsurları profesyonel bir sentezle kullanılıyorsa "akıllı güç" diye tanımlanmıştır.²⁴

Bunların dışında özel olarak medyanın her tür tahrif, manipülasyon ve tersyüz aracı olarak kullanılması da "keskin güç" şeklinde tarif edilmiştir.²⁵ Bu bağlamda insanoglunun nesnelere kelimelele anlamasının ve gücün değişken yanının bir sonucu olarak yıllar geçtikçe farklı güç isimlerinin çeşitlenerek artacağını söylemek mümkündür.

2. Güç İlişkileri Bağlamında İbn Haldun'un Galip-Mağlup İlişkisi Teorisi

İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinin ikinci bölümü olan "Bedevi Ümran ve Vahşi Milletler" başlığı altındaki konulardan birisi de güç mücadelesi konusuna ayrılmıştır. Galip ve mağlup toplumlar arasındaki ilişkiyi ele alan kısımlarda, güç mücadelesinden sonra galipler ve mağluplar arasındaki durumun üç farklı sonucu ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu çalışmada güç mücadelesinden sonra gelişen durum İbn Haldun'da her ne kadar sadece mağlubun durumu açısından ele alınmış olsa da tarihteki her

²⁰ Nye, Yumuşak Güç, 22.

²¹ Hasan Köni, *Kaos Batı Hakimiyetinin Çöküşü* (İstanbul: Wizart Edutainment, 2016), 15-204.

²² Nye, *Yumuşak Güç*, 24.

²³ Bozdağlıoğlu ve Özen, "Liberalizmden Neoliberalizme", 65.

²⁴ Cengiz Özel, "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no. 1 (2018): 1-27.

²⁵ Juan Luis Manfredi-Sanchez, "Globalization and Power: The Consolidation Of International Communication As A Discipline. Review Article", *El Profesional De La Información* 29, no.1 (2020) erişim:12.12.2020, <http://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.11>.

bir güç mücadelesinin sonunda galiplerin de bilerek ya da bilmeyerek gösterdiği tepkiler bütününün var olduğunu söylemek mümkündür.

Mukaddime'de sıralanan mağlubun gösterdiği tepkiler şunlardır:

1- Nefsin devamlı galip olanda bir kemal olduğuna inanması ve onun hizmetine girmesi sebebiyle ya ona saygı göstermek içinde yer eder ya da kendisindeki itaat halinin galibin gücünden değil kemal sahibi olduğundan ileri geldiği hatasına düşülür. Bu yanlışa düşülmesi ve bunun aralıksız devam etmesi mağlupta galibe karşı bir itikat bir inanç doğurur.

2- Mağlubun mağlup olma sebebini, galibin güç ve asabiyetine değil, adetlerine ve gidişata dayandırma yanılığısıdır.

3- Mücadele sonrası mağlup tarafın köleleştirilmek suretiyle ruhları üzerine çöken tembellik ve miskinlik yüzünden toplumsal sinerjinin (emel ve arzular) kaybolmasıdır.²⁶

Güç mücadelesinde galip-mağlup ilişkisi esasında tek taraflı bir ilişki değildir. İbn Haldun her ne kadar mücadele sürecini mağlubun tepkileri açısından vermiş ve galibin durumunu mağluba farklı açılardan öykünme olarak belirlemişse de güç mücadelelerinin tarihteki örneklerine bakarak galibin tepkilerini de şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Galip bir müddet sonra üstünlüğünü *kültürünün ve dininin üstünlüğü şeklinde algılama yanılığısına* düşmektedir (Mağlup Hatası). Bu durum paradoksal bir şekilde galibin kendi toplumunu da dönüştürmektedir. İbn Haldun'un her güçlüğünün-devletin belirli bir süre zarfında varlığını devam ettirdiğine dair açıklamaları bu duruma işaret etmektedir.²⁷ Özellikle İslam toplumları hakkında yapılan Şarkiyat araştırmaları veya oryantalist araştırmalarda Batının üstünlüğünün sebebi ile kültür ve dininin üstünlüğü arasında gizli ya da açık kurulan ilişki bu anlamda dikkat çekicidir.

2- Galip bilerek mağlubu dönüştürme stratejisi izlemektedir. Bu anlamda tarihten günümüze bir mücadelede galip gelen tarafın mağlup olan tarafa karşı uyguladığı stratejiler ve mağlup toplumların toplumsal yapılarındaki köklü değişimlerle ilgili örnekler çoktur. Osmanlı devletinin güçlü olduğu ve etkisini Kuzey Afrika ile Arap coğrafyasında yoğun bir şekilde hissettirdiği dönemlerde Osmanlı gibi yeme, içme ve Osmanlılar gibi giyinme özelliklerinin hatta Osmanlı'nın soyunun bile Hz. Osman'a dayandığını kanıtlayıcı uğraşlarının bu değişim ve dönüşümün kanıtı

²⁶ Uludağ, *İbn Haldun*, 360-362.

²⁷ Esra Yıldız Turan, "Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn Haldun'un Devlet Nazariyesi", *Atatürk İletişim Dergisi* 9, no. 9 (2015): 201-202.

olduğunu söylemek mümkündür.²⁸

3- Galip güç yanılışı sebebiyle mağlubiyete sebep olacak uzun süreci gücünün zirvesinde iken fark edememektedir. Çünkü mağluptaki miskinlik hali galipte de oluşmaktadır. Bu durumu İbn Haldun önce ağını ören, sonra iş tersine döndüğünde ördüğü ağın merkezinde yok olan ipek böceği olayına benzetmektedir.²⁹ Koçi Bey'in risalelerinde dile getirdiği Osmanlı'nın bozulma sürecini Kanuni zamanında yapılan bazı hatalara bağlaması da bunun göstergesidir.³⁰

2.1. Mağlup Toplumların Gösterdikleri Tepkilerin Analizi

Kültür, özellikle güç mücadelesinde gücü elde etmek için zaruri olan ama tarih içinde galibin sürekli el değiştirmesi ile kimsenin tam olarak sahibi olamadığı bir unsurdur.³¹ Kültürün bu şekilde daha çok galip olanların oyun hamuru haline gelen bir kavram olması, net bir tarife kavuşmamış olmasının da nedenidir.³²

Kazanan taraf, elde ettiği kazanım ve gücünü daim kılabilme için kendine ait din ve kültürü mağlup tarafa karşı yeni kültür inşası sürecinde kullanır.³³ Böylece din ve kültür sosyal yapıyı inşa sürecinde belirleyici aktör pozisyonuna geçer.

Tarihten günümüze bir yasa gibi tekrarlayıp duran süreçlerden birisi, kaybeden tarafın kaybediş nedenini "mağlubiyete bağlı bir sonuçtan ziyade algısal, sosyo-kültürel ve dini nedenlerle" açıklamaya çalışmasıdır. Doğal olarak bu hal, galibin önce mağlubu, mağlubun kendisine ait sistem ve toplumsal yapısını bozarak yeniden kültür yoluyla formasyona sokmasıyla sonuçlanmaktadır.³⁴ Böylece mağlubun kültürel dönüşümü kaçınılmaz olmaktadır.³⁵ Güç mücadelesini her ne kadar yalnızca bir kültürel asimilasyon ve dönüştürme faaliyeti olarak telakki etmek mümkün olmasa da³⁶ kültürün güç savaşı sonrası var olan gücü devam ettirebilmenin en önemi araçlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

²⁸ Halit Bülbül, *Tarihin Süzgecinde Çağlar Boyu Din Kavmaları* (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014), 185.

²⁹ Uludağ, *İbn Haldun*, 360.

³⁰ Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi*, çev. Yılmaz Kurt (Ankara: Akçağ yayınları, 2018), 37-211.

³¹ Aytunç Altındal, *Kültür Emperyalizmi*, (İstanbul: Destek Yayınları, 2018), 11-86.

³² Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 36.

³³ Hasan Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019), 27-165.

³⁴ Burhanettin Tatar, "Formasyon-Deformasyon-Transformasyon Diyalektiği Olarak Şiddet Bağlamında Din Dili", *Din ve Şiddet*, ed. Faruk Sancar, (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016), 373.

³⁵ Sait Doğan, "Nüfus Hareketleri ve Sosyal Değişme", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 49 (2005): 664.

³⁶ Suat Cebeci, "Milli Kimlik Bağlamında Din-Kültür İlişkisi", *Akademik İncelemeler Dergisi* 3, no. 2 (2008): 1-11.

Ancak bir toplumun kültürü ne kadar güçlü ve köklü bir kültür olursa olsun, güç mücadelesi "kültür kırıcı" bir etkiye sahiptir. Güçlü bir gelenek ve kültüre sahip olan Mecusi İran'ın Araplara yenilmesi ve ardından asimilasyon sonucu gitgide İslamlaşım Araplaşması bunu kanıtlar bir durumdur.³⁷

Daha önce de bahsedildiği gibi güç savaşı sonunda kaybeden taraf üç tür tepki vermekte ve bu tepkiler kültürle karışık ve kültürel faktörün etkisinde gerçekleşmektedir. Gerek kaybedenin gerekse kazananın kültürü karşı karşıya gelmektedir. Burada önemli olan nokta, güç savaşı sonunda ortaya çıkan yanılsamanın her iki taraf için geçerli olmasıdır. Kaybeden mağlubiyetinin nedenini üç tür tepkiye maruz kalarak açıklamaya çalışırken kazanan da aynı nedenlerle üstün olduğunu zannedebilmektedir. Bu durum güç mücadelesinin her iki taraf için bir "güç yanılığası" ortaya çıkaran özelliği ile ilgilidir. Güç yanılığası "bir güç mücadelesinde mağlup tarafın içine düştüğü durumun tam olarak farkında olmadan kullandığı tüm çözüm arayışları ve kendilik algılarıyla, galip tarafın galibiyetini, kasıtsız olarak ilişkisiz sebeplere bağlama sürecidir. Güç yanılığası çift yönlü bir kavramdır". Sadece galip değil mağlup da etkilenmektedir. Galip taraf sürecin farkında ve bilinçli olarak hamleler yapıyorsa güç yanılığası içinde olduğu söylenemez. Örneğin 19. Yüzyılda İngiltere'nin sömürgesinde olan devletler üzerinde kültürel etkisini kullanırken "batı kültürünün her zaman üstün olduğu" tezini bilinçli ve kasıtlı kullanması güç yanılığasına örnek değildir. Fakat İngiltere sahip olduğu gücünü gerçekten batı kültürünün üstün olduğu tezine inanarak açıklar ve sömürgelerinde de aynı inançla hareket ederse güç yanılığası sürecine girmiş demektir.

2.2. Psikolojik Tepki

Mağlubun mağlubiyet sonrası gösterdiği ve Psikolojik tepki kapsamına alınabilecek olan tepkilerden birincisi İbn Haldun'a göre "nefsin devamlı galip olanda bir kemal olduğuna inanması" ile ortaya çıkan tepkidir. Bu da "hizmetçi" olma davranışını ortaya çıkarır ve mağlup galibe hizmet eder. Kaybeden taraf artık kendi kayıp ya da güçsüzlüğünü bir yanılsamaya dönüştürür. İçine düşülen kötü durum (mağlubiyet) tüm batıl hurafe ve akıl dışı unsurların kapısını açar. Olguya bağlı sebepler silikleşir, zamanla kaybolur. Bu yanılsama sürdükçe galibe karşı "gerçekten bu karşı konulmaz bir güç" inancı oluşmaya başlar ve artık mağlup galibin kılavuzluğunu kabul eder. Ona ait her çeşit yöntemi içselleştirmeye başlar.³⁸ Yaklaşık 200 yıllık bir

³⁷ Uludağ, *İbn Haldun*, 63.

³⁸ Uludağ, *İbn Haldun*, 361-362.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

dilimde çoğu İslam toplumunun bu girdaba girdiğini söylemek mümkündür. Çünkü mağlup artık aynı zamanda galibin bilgi sisteminde yaşamaya başlar ve bu bilgi sistemi içinde sürekli yaşamak, mağlupta alışkanlık haline gelir. Peter Burke'nin de ifade ettiği gibi bir bilgi sisteminde yaşamak, bu bilgi sisteminin bir süre sonra toplum tarafından sağduyu olarak görülmesine sebep olacağı için,³⁹ zamanla mağlup toplum üzerinde bu sistem sanki kendisine aitmiş gibi bir alışkanlık hissi üretir. Osmanlı'nın son 200 yılında, yine Dünya savaşına doğru gidilen süreçte ve sonrasında toplumda var olan Batının her şeyini alma taraftarlığı ile ardından ortaya çıkan geçmişi kötülemeye dönük tarih yazımları bunun örneğidir.⁴⁰ Süreç bir nevi içindeki aydınları dönüştürerek hatıraları lanetler hale getirmektedir.

İlk tepki türü doğal olarak toplumun kendisine ait kültürel değişimini askıya almakta ve "öz değişimi duran" bir toplum yaratmaktadır. Sonuçta galibin her yere sirayet eden kültürü ile mağlubun değişmesi durmuş kültürü içinde "ikilemlenmiş bir toplum yapısı" ortaya çıkmakta, şimdi ve sonraki çatışmaların temeli atılmaktadır. Türkiye'de son yüzyılda ortaya çıkan sağ-sol, laik-anti laik, örtülü-açık, gerici-çağdaş, alevi-sünni vs. gibi birçok gerilim ve çatışma hattının ortaya çıkmasının ve bunlar üzerine inşa edilen darbe girişimlerinin son 200 yıllık güç mücadelesinin ardından ortaya çıkması, her ne kadar Kurtuluş Savaşı'nda kazanmış olsak da galibin kültürel etkisinin şiddetle devam ettiğini göstermektedir. Galip etkisinin devam ettiğinin somut kanıtı esasında ortaya çıkan "kontrollü karşıtlık stratejisidir". Osmanlı ve Türkiye toplumunda ortaya çıkan merkez-çevre ilişkisini ve bunun ortaya çıkardığı elitist ve aydın grup ile aydınlatılması gereken geri kalmış geleneksel grup karşıtlığı ile ortaya çıkan uzun süreli çatışma ve tartışmaları,⁴¹ güç mücadelesi sürecinden bağımsız okumak mümkün görünmemektedir.

Çatışan kültürleri ihtiva eden böyle bir durum, galip kültürün mağlup kültüre devamlı bir şekilde sorunların kaynağının kendisi olduğunu dikte etmektedir.⁴² "Sorun mağlup toplumun dininde ve kültüründedir" anlayışı, artık sürekli basın yayın yoluyla zihinlere işlenen bir süreçtir. Oysa meydana

³⁹ Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi-I*, çev. Mete Tuncay, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001), 1-3.

⁴⁰ Cemil Aydın, "Türk Bilim Tarih Yazımında Zihniyet Din ve Bilim İlişkisi: Osmanlı Örneği", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no.4 (2004): 30.

⁴¹ İbrahim Kaygusuz, "Türkiye'de Sağ Taban ile Sağ Siyaset Arasında Kurulan İlişki Biçimleri", *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 5, no. 2 (2021): 168-171.

⁴² İrfan Kalaycı-Bariş Aytekin, "Çağımız İslam Dünyasında Yaşanan Dinsel ve Sosyo-Ekonomik Sorunlar Teşhis Boyutu", *Avrasya Etüdüleri* 49, no. 1 (2016): 156.

gelen olaya daha şümüllü bir perspektiften bakıldığında son iki asırda İslam toplumlarının yaşadığı problemleri Orta Çağ Hristiyan dünyasının da yaşadığı hatta bu sirkülasyonun tarihin daha önceki dönemlerinde de bu şekilde devam ettiği görülmektedir.

İngiltere'nin sömürgesi olan ülkelere vali atarken 55 yaşından gün almış valileri istifa ettirip yerine genç ve dinamik görünümlü valiler atması birinci tür tepkiye örnek teşkil etmektedir. Hem güçlü görünmek istemektedir hem de mağlubun mağlubiyetten kaynaklı olarak "kendisine dönük yanlış algısını" devam ettirmektedir.⁴³ Dağılma dönemi Osmanlısında ortaya çıkan problemleri bertaraf etmek için öne sürülen kurtuluş çareleri, fikir akımları ve o dönem aydın kesimin maruz kaldığı bunalımlar da ilk tepkiye örnek olarak verilebilir. Zamanın aydınları arasında psikolojik bunalımlar olduğunu kanıtlar nitelikteki alıntılarının sayısındaki artış ve bazı aydınlara intiharı, mağlubiyet sonrası toplumdaki bireylerin ne derece etkilendiği gösterir örneklerdir.⁴⁴ Mağluplar üzerinde mücadele sonrası ortaya çıkan bu "psikolojik ilk tepki" mağlup birey ve toplumların galibe ait olma his ve arzusunu artırarak ten rengini ve soyunu bile değiştirmeye neden olacak bir dönüşümü ortaya çıkarmaktadır.⁴⁵ Örneğin Osmanlı devletinin güçlü zamanlarında hâkim olduğu coğrafyalardaki Arapların Osmanlı ile aynı soydan geldiklerini ifade etmesi ve Osmanlı'nın soyunu Halife Osman'a dayandırmaları da bunun kanıtlarındandır.⁴⁶

2.3.Sosyolojik Tepki

Sosyolojik tepki, "Mağlubun galibin tüm emir ve istekleri yönünde hareket etmesinin ve yanlış çözümlerinin bir diğer sebebi, galibiyetin güç, araç ve kaynaklarından değil de galibe ait adetlerden, galibin kültür ve dininden olduğu yanılığın sahip olmasıdır". Kaybedenin bu yanılığının sebebi de mağlup olmasıdır. Böylece zafer gitgide sosyolojik etkiyi tekrar psikolojik etkiye dönüştürür.⁴⁷ Mağlubun galibe ait yeme-içme, moda, konuşma ve yürüme biçiminden çoğu şeyi kabul etmesinin, din

⁴³ Edward W Said, *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ülner, (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 51.

⁴⁴ Halil Sağlam, "Sinekli Bakkal ve Üç İstanbul Romanlarında Din ve İnanç Krizi", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 8 (2019): 148-149.

⁴⁵ Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, çev. Özgür Karaçam, (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012), 63.

⁴⁶ Bülbül, *Tarihin Süzgecinde*, 185.

⁴⁷ Murat Erten, "Mağlubun Galibi Taklit Etmesi İbn Haldun'un Gözünden Endülüs, Osmanlı ve Cumhuriyet Bağlamında Bir Değerlendirme", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 26 (2018): 300.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

değiştirmedeki ya da kendi dinine yabancılaşmış bireylerdeki artışın sebebi bu yüzdendir. Böylece mücadele sonrası mağlup toplum içerisine güçlü olanın her tür güç aracını kullanmak suretiyle yerleştiği bir "yapay-sahte kültür" inşa edilir. Öz kültür ve sahte kültür çatışması başlatılır.⁴⁸ Bu süreçte mağlup olan, durumundan kurtulmak için galibin kültür ve dinini taklit etmeye başlar.

İkinci tür tepkiye tarihten birçok örnek bulmak mümkündür. Endülüs Emevî Devletinin Hristiyan İspanya'ya karşı olan mücadelesinin yenilgiyle sonuçlanmasının ardından Endülüs Müslüman toplumu içinde yaşanan gelişmeler bunun örneklerinden biridir. Endülüs Emevî Devletinin İspanya'da hüküm sürdüğü dönemde Hristiyan toplumların Müslümanlara ait her tür giyim, kuşam, yeme-içme ve temizlik gibi özelliklerini taklit ettikleri ve hatta bazılarının Müslümanlar gibi dört eşle evlendikleri kayıtlara geçmiştir. Fakat güç el değiştirdikten sonra bu sefer Endülüs Müslümanlarının değiştiği görülmüştür. Erkek şairlerle birlikte şiir topluluklarına kadınların katılması, daha önce var olan, kadınların peçe takmaktan vazgeçmesi, kadın erkek karışık özel eğlencelerin düzenlenmesi, Endülüs Müslümanlarının sarışın kadınlardan hoşlanması, sofralara tabaklar daha önceden dağınık bir şekilde konuluyorken tabakların artık yemek sırasına göre üst üste konulması bu güç değişimin somut örneklerindedir. Benzer durumların II. Mahmut döneminde yeme-içme, giyim-kuşam ve eğitim alanında yapılan değişimlerde de ortaya çıktığı görülmektedir.⁴⁹ II. Mahmut dönemi batı toplum yaşamına bu dönem aydınları tarafından yüklenen kutsallık ve yücelik sebebiyle Batı kültürünün ekonomik bir temele dayandığının Osmanlı aydınları tarafından görülemediğine ve değişimin sadece askeri temelde yapılmasının yanlışlığına Toynbee tarafından yapılan vurgu, güçlü kültürün kaybeden kültürün toplumuna ait tüm katmanlardaki "büyüleyici" etkisine bir örnek oluşturmaktadır.⁵⁰

Yine bu güç değişim sürecinin bir sonucu olarak Batı toplumunun Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde kendi içinde gösterdiği dönüşümler de buna örnektir. Edebiyat dünyasının ünlü ismi Ahmet Kabaklı, Osmanlı devletinin güçlü olduğu yıllardan örnek verirken, Osmanlıya karşı mağlup olan toplumların tepkilerinden bahsetmekte ve Fransa'nın en şanlı komutanlarının, bilginlerinin, şair ve yazarlarının din değiştirdiğinden, Türk

⁴⁸ Altındal, Kültür Emperyalizmi, 11.

⁴⁹ Erten, "Mağlubun Galibi Taklit Etmesi", 305-309.

⁵⁰ Arnold J Toynbee ve Kenneth P Kirkwood, *Türkiye İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni*, çev. Hülya Karaca, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2003), 39-40.

paşası olduklarından, Osmanlı devletine karşı büyülenmiş olduklarından söz etmektedir.⁵¹ Yine Öz kültür-sahte kültür çatışmasının bir örneği olarak yaklaşık son iki yüzyılda Osmanlı Devleti'nde vücut bulan Osmanlılık, İslamcılık, Turancılık ve Batıcılık diye adlandırılan çözüm arayışları arasındaki çatışmalar, ikinci tür tepkiye örnek oluşturmaktadır.⁵²

Avrupa'nın geçmişte kendi içinde ortaya çıkan mücadeleler sadece ihtiyaçların paylaşılması mücadelesi değil, aynı zamanda iç toplumdaki mezhepler arası savaş mücadelesidir. Protestanlık mezhebinin gitgide gücü devraldığı Batıda "Katolikliğin geriliğin sebebi olarak" açıklanması, ilerlemeye engel bir din olarak gösterilmesi ve bunun üzerinde ortaya çıkan mezhep değiştirmeler yine ikinci tür tepkiye örnektir. Bir dinin gelişmeye engel olduğu ve diğerinin ilerlemeyi sağladığı tezinin "güçlerin yer değiştirmesi süreciyle" ilişkisi büyüktür.⁵³

2.4. Psiko-Kültürel Tepki: Öğrenilmiş Çaresizlik

"Güç savaşında kaybeden artık kazanana bağımlı hale gelmiştir. Bu bağımlılık gitgide birey ve toplum üzerinde yaratıcı ve üretici fikirleri bloke eder. Birey ve toplum artık pasif ve alıcı olur. Birey ve toplumun üzerine bu yüzden tembellek ve miskinlik çöker. Bu miskinliğe bağlı olarak azalan emel ile birlikte nüfus artışı da durur. Böylece insan kaynağı yok olan mağlup, tarihten silinmeye başlar. Zamanında Medain şehrini dolduran İranlıların Arapların kahredici hâkimiyeti sonrası nüfuslarının azalarak yok olması, İbn Haldun'un üzerinde durduğu bir örnektir. Nüfus azalmasının başlarına gelen zulümle alakalı olmadığını söyleyen İbn Haldun, Doğudaki Türk kölemenlerin, İspanya'daki Galician ve Hristiyan Avrupalıların da mağlubiyet sonucu artık miskinleşip kul olmanın toplumların gücüne gitmediğini söylemektedir".⁵⁴ Bu üçüncü tür tepkinin demografiye olan etkisini ele almış olan İbn Haldun, aynı zamanda nüfus faktörünün devletlerin güç enerjisi sağlayacak olan bir güç aracı olduğunu ima etmesi de kayda değerdir. Öğrenilmiş çaresizliğin ürettiği bu sosyolojik etkiye İslam toplumlarının son iki yüzyılında yaşadıkları durumları, geçmişte ise sönüp giden imparatorlukları örnek vermek mümkündür.

Bu üç tür tepkiyle ortaya çıkan güç mücadelesinin bir sonucu olarak "taşma etkisi" diye tarif edilen etki, mağlubun muhatap olacağı etkilerden

⁵¹ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2014), 27.

⁵² Osman Eyüboğlu, "İslam Dünyasının Geri Kalmışlık Sorununa Kurtuluşçu Yaklaşımlar", *Ekev Akademi Dergisi* 8, no. 18 (2004): 195-218.

⁵³ Bedri Gencer, "Medeniyet Savaşında Teknoloji", *Birey ve Toplum* 2, no. 4 (2012): 7-26.

⁵⁴ Uludağ, *İbn Haldun*, 362-363.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

biridir. Birbirleriyle ilişkisiz gibi görülen güç unsurlarının aynen değiş-tokuş gibi birbirleri yerine kullanılıp bir güç aracı haline gelmesi sürecine taşma etkisi “*spill-over effect*” denilmektedir ki⁵⁵ mağlubun maruz kaldığı ikinci ve üçüncü tür tepkinin bir sonucu olarak galip (Örneğin ABD), hâkimiyet alanlarında kültürü (örneğin Hollywood'u) kullanarak, toplumdaki tüketim alışkanlıklarını kendi istediği yönde ve kendisine benzeterek dönüştürmektedir. Böylece gücün kültürel unsuru taşıyıp dönüşerek ekonomik unsuruna dönüşmektedir. Bu etki, mağlup ya da rakip toplumun mevcut zemini üzerinden de yapılmaktadır. Mesela İslam (dini-kültürel güç), İslam toplumlarında mevcut olan selefi zihniyet üzerinden batı karşıtlığı olarak tekrar inşa edilmekte ve askeri (sert) güce dönüştürülerek (İŞİD-DAEŞ, Boko Haram, El Kaide) ekonomik güç unsuru (silah satımı, petrol bölgelerinin şiddet yoluyla ele geçirilmesi) aktif hale getirilerek yeni kazançlar elde edilmektedir.

O halde güç mücadelesinden önce bu mücadeleye girecek her bir toplum için en önemli olan hususlardan birinin, “kültürel belleğin gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması” olduğunu söylemek mümkündür. Güç mücadelelerinde güçlü tarafın mağlup tarafın toplumuna yaptığı toplumsal müdahalenin en önemli araçlarından birinin kültür olduğu hesaba katıldığında bunun ne derece önemli olduğu ortadadır. 21. Yüzyılda ortaya çıkan hızlı toplumsal ve teknolojik değişme her alana etki etmekte ve kültür de bu durumdan ciddi oranda etkilenmektedir. Öyleyse devletlerin, kültürü de etkisi altına alan ve sürekli değişen “etki araçlarını” sosyolojik güvenlikleri açısından tekrar ele almaları ve yeni güvenlik stratejilerini buna göre oluşturmaları gerektiğini söylemek mümkündür. Özellikle 20.yüzyılın sonu ve 21.yüzyılın başlarında dünyaca ünlü ABD'li analistler (Huntington, Fukuyama vs.) tarafından işlenen “çatışma teorileri ve tarihin sonu ile ilgili tezlerin” kültür odaklı olduğu dikkate alındığında bu durum kaçınılmaz olmaktadır.⁵⁶

Güç mücadelesi sonrası mağlup toplumda galip tarafından bir dönüştürme ve mağlubun var olan dini sosyolojisini kullanma stratejisi de devam ettirilmektedir. Örneğin 1991 krizinden sonra devrilen Saddam rejiminin ardından Irak'ta var olan Şii ve Sünni gruplar arasındaki mesafe açılmış, bunlara başka isimlerde yeni dini gruplar eklenmiş ve mezhepler toplumsal çatışmanın ve güçlünün gücünü devam ettirmesinin bir aracı

⁵⁵ Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç”, 126-127.

⁵⁶ Nadim Macit, “Soğuk Savaş Sonrası Rusya'da Ulusal İdeolojinin Oluşumu Din ve Diplomasi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 10, no. 2 (2010): 97-121.

olarak kullanılmıştır.⁵⁷ İbn Haldun'un çok farklı sayıda kabile, grup ve dini cemaatin bulunduğu topraklarda sağlıklı bir devletin kurulmasının az vaki olduğu tezi dikkate alındığında,⁵⁸ güç mücadelesinin kazananlarının tarih boyunca mağlup toplumlara amip gibi farklı etnik ve dini gruplara ayırmasının nedeni anlaşılır olmaktadır.

Dilin kendisine ortaya çıkma imkânı veren yerde serpilip gelişeceğini ve her milletin eğitim-öğretim ve bilimi kendi öz ana dilleriyle yaptığı takdirde başarılı olabileceği söyleyen İbn Haldun'un dil konusundaki bu görüşleri merkeze alındığında,⁵⁹ mağlubiyetin en önemli sonuçlarından birinin de dil alanında ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Çünkü mağlubiyet sonunda toplumda yararlılık göstermiş insanlar kahraman iken haine dönüşmekte, doğrular yalanlarla yer değiştirebilmektedir. Doğal olarak böyle bir durum tarih yazımlarına da etki etmektedir. Çünkü dil, güçlünün elinde kontrol etmek, manipüle etmek, yeniden inşa etmek için çok önemli bir güç aracıdır.⁶⁰ Dili, mevsim değiştikçe ölü yapraklarını (kelimelerini) döken bir ağaca benzeten Ahmet Haşim'in benzetmesinde olduğu gibi güç değiştikçe yapraklar yenilenmekte ve yeniden inşa edilmektedir. Bir toplumda ahlak ve adetlerin değişiminin kelimelerin değişimi üzerinden okunabileceğini ifade eden yazar,⁶¹ yaşadığı toplum ve zamandan İbn Haldun'a gönderme yapar gibidir. Mağlup toplum bir taraftan güçlünün dilini dünyanın en önemli dili olarak görürken bir taraftan da güçlünün etkisiyle ve diliyle, güçlünün ortaya attığı kavramlar ve metotlarla düşünmeye ve analiz etmeye başlar. İslam toplumlarının son iki yüzyılında ve halen bu etkilerin devam ettiğini görmek mümkündür. Güçlü değiştikçe mağlup toplumda kimi zaman Fransızca dünyada en çok konuşulan ve rağbet edilen üstün dil olarak görülürken kimi zaman da İngilizce veya gelecekte başka bir güçlünün dili bu yanlısamaya sebep olacaktır. Dilin imkân bulduğu çevrede gelişeceğini söyleyen İbn Haldun'un görüşü dikkate alındığında,⁶² mağlup toplumun imkân bulamayan ve sınırlanan dilinin tüm toplumun eğitim ve bilim alanına sirayet ederek gelişimini durduracağını söylemek mümkündür.

Güç mücadelesinde her zaman galip, mağlubun kelime ve dil dünyasına

⁵⁷ Abdullah Açar, *İşid ve Irak*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 45-50.

⁵⁸ Uludağ, *İbn Haldun*, 386.

⁵⁹ Ramazan Demir, "Mukaddime Adlı Eseri Çerçevesinde İbn Haldun'un Dil Teorisi", *Usul İslam Araştırmaları* 11, no. 11 (2009): 98-114.

⁶⁰ Peter Burke ve Roy Porter, *Dilin Toplumsal Tarihi*, çev. Kadriye Göksel, (İzmir: Işık Yayınları, 2021), 17.

⁶¹ Ahmet Haşim, *Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları*, (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018), 31-42.

⁶² Demir, "Mukaddime", 98-114.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin Sosyolojik Analizi

sızır ve bu şekilde mağlubun dili fakirleştirilir. Mağlup toplumun belirli kelimelerle ve belirli kelimeler etrafında düşünmesi sağlanır. Örneğin son iki yüz yılda İslam toplumlarında modern, çağdaş, batılı, bilim, gerici gibi kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu durum mağlup toplumların zihin dünyasında dünyanın, sadece bu kelimelerin olduğu bir yer olduğu varsayımını pekiştirmektedir. Bunun dışında bir gerçeklik yoktur.⁶³

Sonuç

Güç kavramı, net bir şekilde tanımlanamayan, ortak özellikleri üzerinden ele alındığında bu konu etrafında yapılan analizleri kolaylaştıran bir kavramdır. Bu ortak özellikler gücün zaman, koşullar, bağlam, güç araç ve kaynakları değiştikçe değişik anlamlar kazanan ve yeniden yorumlanan esnek özelliklerdir. Şüphesiz güç kavramı gibi tarih boyunca güçlüler de değişmiştir. Güçlerin yer değiştirmesine bağlı olarak kültürler de yer değiştirmiştir.

Önemli olan bir problem, onun fark edilmesini güçleştirecek ya da onu daha az önemli yapacak şekilde ele alındığında probleme karşı yeteri ölçüde şuur ve tepki oluşamamaktadır. Çünkü sorunları ele alırken kavramları seçiş tarzımız çözümü etkileyen önemli bir araç olmaktadır. Şüphesiz İbn Haldun'un Mukaddimesi asırlardır içeriğiyle bilinen bir kitaptır. Lakin içindeki galip ve mağlup mücadelesinden doğan mağlup tepkileri "İbn Haldun'un Taklit Teorisi" şeklinde sunulduğunda geçiştirilen ve dikkate alınmayan bir husus gibi durmaktadır. Oysa galip ve mağlup ilişkisi bir güç mücadelesidir ve mağlubun ve hatta galibin gösterdiği tepkiler tarihi süreç içerisinde görülmüştür ki bir "güç yanılığında" kaynaklanmaktadır.

Mücadelenin mağlubu, İbn Haldun'a göre tarihi süreç içerisinde sürekli aynı tepkileri vermektedir. Ya güçlünün kemal mertebesinde olduğuna inanıp nefsinin aldanişı sonucu güce hizmet etmekte ya mağlubiyetinin sebebini güçlünün kültür ve diniyle açıklamakta ya da mağlubiyetin ortaya çıkardığı miskinlik ve öğrenilmiş çaresizlikle her konuda mücadele etmekten vaz geçebilmektedir. Bu durum, güç mücadelesine girecek her bir devletin mağlup olmayı da göze alarak yeniden doğuşu hangi noktaya dayandırması ve kurtuluş çözümleri konusunda nasıl bir metot izlemesi gerektiği konusunda önemli bir kriterdir. Çünkü son iki asırda İslam toplumlarında ortaya çıkan durum, problemlerin kaynağının çok boyutlu ve güç yanılığının ekseninde açıklanmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan güç mücadelesinde galibin mağlup üzerindeki

⁶³ İbrahim Kalın, *Açık Ufuk İyi, Doğru ve Güzel Düşünmek Üzerine*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 32.

amaçlarının gerçekleşmesi, mağlubun, galibe ait güç araçları hakkında da bir bilgisinin olmadığını göstermektedir. Bu da kazananın zaferinin kaybeden tarafından rastlantı, galibin daha üstün olduğu veya mağlubun kendi kültürüne ve dinine sahip çıkmadığı için mücadelenin kaybedildiği şeklinde yanlış yorumlarla açıklanmasına neden olmuştur.

Güç yanlılığı olgusunun dikkate alınmaması, mağlup toplumun kültür ve dininin, kelimelerinin, yeme-içme alışkanlıklarının kısaca tüm yaşam biçiminin mağlubiyet sonucu ortaya çıkan yanılığın kaynaklandığını görememe sonucunu doğurmuştur. İslam toplumlarının ya da mağlup toplumların problemlerine çözüm arayışlarında "güçlünün üstün olduğuna inanç ve öze dönerek sorunlardan kurtulma çözümlerinin" böyle bir yanılıyla ilişkisi büyüktür. Sorunlar, güç yanlılığı sebebiyle çözümün olgusal değil algısal ve sosyo-kültürel ya da dini nedenlere bağlı olarak açıklanmasından devam etmektedir.

Her ne kadar İbn Haldun "Taklit teorisi" diye bilinen teorisinde mağlubun tepkilerini verse de tarihi süreç galibiyetin, galibi de güç yanılığın düşürdüğünü göstermektedir. Devletler dikkate almadıklarında en güçlü oldukları dönemde çürümeye başlamakta, galibiyetlerini kendi kültür ve diniyle ilişkilendirmektedir. Böyle bir ilişkilendirmeye doğal olarak güçlünün mağlubiyet ya da düşüşü de yine aynı nedene dayandırılmakta, öz kültüre ve asıl dine dönüşle kurtulmanın gerçekleşeceği görüşleri ortaya atılmaktadır. Döngüsel olan böyle bir durumdan kurtulmanın çaresi ise mağlubiyeti, sosyo-kültürel ve dini nedenlerin dışında "güç mücadelesi, güç yanılığın-mağlubun tepkileri" perspektifinden ele almaktır.

Diğer taraftan İbn Haldun'un teorisini bazı özel durumlara uygulamak da mümkün görünmemektedir. Çünkü gücün ve güçlü olmanın kaynağını asabiye (dayanışma, toplumsal birliktelik) dayandıran İbn Haldun, asabiyet sahibi bir Japonya'nın tek bir atom bombasıyla mağlup olduğunu görseydi, teorisini güncellemek zorunda kalabilirdi. Esasında bu durum, asabiyeti de kıran güç kaynak ve araçlarının değişen zamanlarda "yeni gücü belirlemesinin" örneğidir. O halde İbn Haldun'a ait güç mücadelesinin sonunda ortaya çıkan üç tür tepkinin, gücün kendine ait tanım ve özellikleriyle bir arada düşünülmesi ve analiz edilmesi, duvardaki eksik tuğlanın tamamlanmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ağar, Abdullah. *İşid ve Irak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.
Altındal, Aytunç. *Kültür Emperyalizmi*. İstanbul: Destek Yayınları, 2018.
Aydın, Cemil. "Türk Bilim Tarih Yazımında Zihniyet Din ve Bilim İlişkisi:

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin
Sosyolojik Analizi

- Osmanlı Örneği". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, no. 4 (2004): 29-44.
- Bachrach, Peter and Morton S. Baratz. "Two Faces Of Power". *The American Political Science Review* 56, no. 4 (1962): 947-952.
- Bayrak, Sabahat. "Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi-II". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 6, no. 1 (2001): 23-42.
- Bey, Koçi. *Koçi Bey Risalesi*. çev. Yılmaz Kurt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Bozdağlıoğlu, Yücel ve Çınar Özen. "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no. 4 (2004): 59-79.
- Burke, Peter. *Bilginin Toplumsal Tarihi-I*. çev. Mete Tuncay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Burke, Peter ve Roy Porter. *Dilin Toplumsal Tarihi*. çev. Kadriye Göksel. İzmir: Işık Yayınları, 2021.
- Bülbül, Halit. *Tarihin Süzgecinde Çağlar Boyu Din Kavgaları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014.
- Cebeci, Suat. "Milli Kimlik Bağlamında Din-Kültür İlişkisi". *Akademik İncelemeler Dergisi* 3, no. 2 (2008): 1-11.
- Demir, Ramazan. "Mukaddime Adlı Eseri Çerçevesinde İbn Haldun'un Dil Teorisi". *Usul İslam Araştırmaları* 11, no. 11 (2009): 95-116.
- Doğan, Sait. "Nüfus Hareketleri ve Sosyal Değişme". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 49 (2005): 660-675.
- Erten, Murat. "Mağlubun Galibi Taklit Etmesi İbn Haldun'un Gözünden Endülüs, Osmanlı ve Cumhuriyet Bağlamında Bir Değerlendirme". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 26 (2018): 297-314.
- Eyüboğlu, Osman. "İslam Dünyasının Geri Kalmışlık Sorununa Kurtuluşçu Yaklaşımlar". *Ekev Akademi Dergisi* 8, no. 18 (2004): 195-218.
- Gencer, Bedri. "Medeniyet Savaşında Teknoloji". *Birey ve Toplum* 2, no. 4 (2012): 7-26.
- Gültekin, Hazerfen. *Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2015.
- Gürsakal, Necmi. *Küreselleşme Teknoloji Ağlar ve Güç*. Bursa: Dora Basım-Dağıtım Ltd. Şti, 2018.
- Haşim, Ahmet. *Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018.
- Hameed Anes Hassan. "The Problems Of Power's Definitions International Relations". *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 2, no. 2 (2018): 219-248.
- Kabaklı, Ahmet. *Kültür Emperyalizmi*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları,

Kartal, In Ibn Khaldun's Victor and Defeated Dichotomy The Analysis of The Power Relation

2014.

Kalaycı İrfan ve Barış AYTEKİN. "Çağımız İslam Dünyasında Yaşanan Dinsel ve Sosyo-Ekonomik Sorunlar Teşhis Boyutu". *Avrasya Etüdüleri* 49, no. 1 (2016): 153-182.

Kalın, İbrahim. *Açık Ufuk İyi Doğru ve Güzel Düşünmek Üzerine*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.

Kemikkıran, Nurcan. "Güç Mesafesi Yüksekse Eşitsizlik mi İstenir". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no. 2 (2015): 317-344.

Kaya, Sezgin ve Agil MAMMAZADE. "Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında Analizi". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 2, no. 1 (2019): 37-55.

Kaygusuz, İbrahim. "Türkiye'de Sağ Taban ile Sağ Siyaset Arasında Kurulan İlişki Biçimleri". *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 5, no. 2 (2021): 164-188.

Köni Hasan. *Kaos Batı Hakimiyetinin Çöküşü*. İstanbul: Wizart Edutainment, 2016.

Macit, Nadim "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'da Ulusal İdeolojinin Oluşumu Din ve Diplomasi". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 10, no. 2 (2010): 97-121.

Manfredi-Sanchez, Juan L. "Globalization and Power: The Consolidation Of International Communication As A Discipline. Review Article". *El Profesional De La Información* 29, no.1 (2020): erişim 12.12.2020, <http://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.11>.

Meriç, Cemil. *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Nye, Joseph S. *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*. çev. Reyhan İnan Aydın. Ankara: BB101 Yayınları, 2017.

Onat, Hasan. *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

Öngel, Volkan ve Gülşah Çelik Gençler. *Sosyal Bilimler Perspektifinde Güç-II*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.

Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, no. 3 (2008): 113-144.

Özel Cengiz, "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no. 1 (2018): 1-27.

Sağlam, Halil. "Sinekli Bakkal ve Üç İstanbul Romanlarında Din ve İnanç Krizi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 8 (2019): 145-166.

Sağlam, Zeliha. "Güç Kavramı ve Ortadoğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması". (2014): erişim 10.09.2018, https://insamer.com/tr/guc-kavrami-ve-ortadoguda-degis-en-dengeler-uzerinden-guc-okumasi_43.html.

Kartal, İbn Haldun'un Galip-Mağlup Dikotomisinde Güç İlişkisinin
Sosyolojik Analizi

- Said, Edward W. *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*. çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Sancak, Kadir. *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Şahin, Mehmet. *Din-Dış Politika İlişkisi Örneği*. Ankara: Barış Kitap, 2016.
- Tatar, Burhanettin. "Formasyon-Deformasyon-Transformasyon Diyalektiği Olarak Şiddet Bağlamında Din Dili". ed. Faruk Sancar. *Din ve Şiddet*. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Toynbee, Arnold J. ve Kenneth P. Kirkwood. *Türkiye İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni*. çev. Hülya Karaca. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2003.
- Turan Yıldız, Esra. "Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn Haldun'un Devlet Nazariyesi". *Atatürk İletişim Dergisi* 9, no. 9 (2015): 201-202.
- Uludağ, Süleyman. *İbn Haldun Mukaddime*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*. çev. Özgür Karaçam. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Muzaffer E. "Westphalia'dan Günümüze Savaş". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 4, no. 14 (2007): 17-38.